

Аналіз змісту повісті «Тіні забутих предків» М.Коцюбинського

Жанр: повість

Тема повісті: зображення життя гуцулів, їхніх звичаїв, побуту, фольклору, показ єдності людини і світу природи.

Ідея: гімн природи, чистоті людських взаємин і почуттів, засудження бездуховного життя, обмеженого дрібними потребами й інтересами.

- ✓ Справжнє кохання незнищенне.
- ✓ Зло можна перемогти тільки добром.
- ✓ Треба вміти бачити красу природи, музики, народної пісні.
- ✓ Оптимізм, життєстверджуюче бачення — важлива духовна цінність людини.
- ✓ Співчуття, співпереживання — головні ознаки гуманізму людини.

Композиція:

Експозиція: зображення карпатської природи, збирання гуцульських родин на Храмове свято до церкви, бійка між родинами Гутенюків і Палійчуків на ґрунті давньої, незапам'ятної неприязні.

Зав'язка: знайомство малих Івана й Марічки.

Розвиток дії: зародження кохання й стосунків юних Івана та Марічки; перебування Івана на полонині; смерть Марічки; зникнення Івана на 6 років, повернення та його одруження на нелюбій Палагні; господарювання Івана й Палагні; Палагна стає любаскою мольфара й нехтує Іваном; Іван іде в гори, де його починає зводити нявка, яка набула вигляду Марічки; Чугайстир хоче знищити нявку-Марічку.

Кульмінація: нявка повертається й заводить Івана до прірви, понівечений Іван помирає.

Розв'язка: похорони Івана: сумна частина + веселощі.

Конфлікт твору:

- між родами (Палійчуки – Гутенюки) – Іван – кохання — Марічка;
- людини з дикою гірською природою (Іван – злі духи та істоти);
- людини із власним «я» (роздвоєність Івана);
- побутовий (Іван – Палагна);
- людини з людським буттям (Іван - смерть).

Проблеми:

- ☐ гармонія між людиною та світом природи;
- ☐ життя і смерть, добро і зло, проблема зради;
- ☐ сила кохання і неможливість існування без нього;
- ☐ вплив мистецтва на людину;
- ☐ роль праці в житті людей;
- ☐ стосунки батьків та дітей;
- ☐ язичество і християнство.

Образи повісті:

Людей:

родина Гутенюків (батько, мати, Марічка); родина Палійчуків (батько, мати, Іван); Юра — мольфар (чарівник); Палагна — багата гуцулка; баба Хима; люди;

Міфологічних істот:

Чугайстир — добрий лісовий дух, що боронить людей від нявок; Нявка — лісова мавка, загублена дівоча душа, з діркою замість спини, що обертається на дівчину й зводить чоловіків; щезник — лісовий дух; арідник — злий дух;

Природи:

Карпатські гори; річка Черемош; Бескиди; хмарки; гроза; полонина, предковичний ліс; тварини;

Предметів і явищ:

флюяра (сопілка); трембіта; бартка (гуцульська сокирка); коломийки; похорон; голос сокири.

Іван Палійчук — дев'ятнадцята дитина у родині. Іван дуже любив природу, завжди відчував глибокий духовний зв'язок із нею, з малих років був дуже вразливою дитиною з чутливою душею: «Туго росла дитина, а все ж піростала, і нестямились навіть, як довелося шити їй штани. Але так само була чудна. Дивиться перед себе, а бачить якесь далеке і не відоме нікому або без причини кричить» (Іван у дитинстві). Коли Іван підріс, він став гарним парубком: «Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню». Іван дуже відданий у коханні, покохавши один раз (Марічку), він не може її забути протягом усього життя.

Не відчувачи себе комфортно серед людей, часто втікає в ліс. Добре знається на травах ще з семи років. Згодом знайомиться із Марічкою, дівчинкою з ворожого роду. Між дітьми зав'язується дружба, а згодом — кохання. Після смерті батька хлопець змушений іти працювати на полонину, і коли повертається, дізнається, що Марічка загинула. З великого горя Іван йде в ліс і там живе шість років. Потім повертається додому, одружується з Палагною. Закінчується його життя зустріччю із нявкою в образі Марічки. Іван йде за нею в ліс без страху, але мара зникає при появі чугайстра, доброго лісового духа. Потім Іванові вчується її голос, і він, слідуючи за ним, падає з гори.

Марічка Гутенюк — кохана Івана. Познайомилася з Іваном ще з малечку. Поетична душа, складає і співає пісні, в той час як Іван грає на флюярі. Передчуває, що щасливо жити їм разом не судилося. Згодом, коли Іван пішов в найми, гине в Черемоші під час повені. Марічка у творі показана як дуже добра, ніжна, палка дівчина, вона щиро віддана лише коханій людині — Івану. Марічка мрійлива, вона дуже любить співати: «Марічка обзивалась

на гру флюяри (сопілки), як самичка до дикого голуба, – співанками. Вона їх знала безліч. Звідки вони з'явилися – не могла б розказати. Вони, здається, гойдалися з нею ще в колісці, хлюпалися у купелі, родилися у її грудях...» (про хист Марічки до складання пісень).

Палагна – дівчина з багатого роду, добра господарка. Але вона не була вдоволена своїм мрійливим чоловіком, який все більше любив пасти маржинку, а не ходити коло хати. Не розуміла вона й Іванових пісень. Палагна стає коханкою сусіда Юри. На відміну від ніжної, вразливої та романтичної Марічки, Палагна постає як доволі вульгарна, приземлена, меркантильна жінка. «Його Палагна була з багацького роду, фудульна [горда, пихата, зарозуміла], здорова дівка, з грубим голосом й властою шиєю». «На добрім хазяйстві Палагна набралась тіла, стала повна й червона, курила люльку, носила пишні шовкові хустки, а на властій шиї блищало в неї стільки намиста, що челядь із заздрощів аж розсідалась». Між Іваном та Палагною немає кохання, лише тверезий розрахунок, це шлюб, продиктований суто господарськими потребами. Проте Палагна теж потребує любові, яку вона *знаходить в обличчі сусіда, могутнього чарівника Юри*.

Юра – мольфар, людина, наділена надприродними здібностями. Йому під силу відігнати градову хмару чи, навпаки, викликати дощ, урятувати худобу чи звести людину – залежно від обставин та уподобань. Стає коханцем Палагни і прагне звести чарами Івана зі світу. Він був як бог, знаючий і сильний, той градівник і мольфар [злий дух, чаклун]. У своїх дужих руках тримав сили небесні й земні, смерть і життя, здоров'я маржинки (худоби) й людини, його боялись, але потребували всі. Образ Юри набуває гіпертрофованих фантастичних рис: він своїми чарами керує хмарами, впливає на життя та здоров'я людей. Через пристрасну закоханість у Палагну вдається до чар, які підточують здоров'я Івана.

Щезник – злий дух: «На камені, верхи, сидів щезник, скривив гостру борідку, нагнув ріжки і, заплющивши очі, дув у флюяру».

Чугайстир – добрий лісовий дух: «Він був без одежі. М'яке темне волосся покривало все його тіло, оточувало круглі і добрі очі, заклінилося на бороді й звисало на грудях... Се був веселий чугайстир, добрий лісовий дух, що боронить людей од нявок. Він був смертю для них: зловить і роздере».

Нявка – міфічна лісова дівчина, у котрої в спині діра, через яку видно всі нутроші, ці істоти начебто з'являлися у вигляді людей і заманювали своїх жертв у різні пастки. «Він бачив перед собою Марічку, але йому дивно, бо він разом з тим знає, що то не Марічка, а нявка. Йшов поруч із нею й боявся пустити Марічку вперед, щоб не побачить криваву діру ззаду у неї, де видно серце, утробу і все, як се у нявки буває» (про зустріч Івана із нявкою під виглядом Марічки).

Екранізація повісті:

У 1964 році режисер **Сергій Параджанов** та оператор **Юрій Іллєнко** зняли однойменний фільм.

1.4. Словникова робота

Мольфар – чаклун, чарівник

Плай — гірська стежка.

Полонина — значна ділянка без лісу в Карпатах, яку використовують для пасовища та сінокошу.

Маржинка — худоба.

Флюяра — різновид сопилки, що має майже метрову довжину і поширена на Гуцульщині.

Крисаня — капелюх, бриль (від слова криси — відігнуті краї капелюха).

Спузар — казкар, знавець і оповідач казок, легенд, переказів.

Легінь — парубок, юнак.

Черес — широкий, шкіряний пояс, зшитий з двох ременів так, що має всередині порожнину для грошей тощо.

Нявка — мавка.

Чугайстир — добрий лісовий дух.

Щезник — злий дух, лісовик.

Аріднік — злий дух, нечистий.

Мольфар — чаклун, чарівник.

Ватра — вогнище, багаття.

Царинка — обгороджений сінокос близько біля оселі.

Гоц — водоспад.

Габа — хвиля.

Вориння — огорожа з дерев'яних лат.

Робота над змістом твору

Як починається повість? Що нам відомо про головного героя?

Початок твору спокійний, простий, як і належить з'являється фантастичний елемент. Неспокійний був новонароджений Іванко, і забобонна мати, не знаючи чим це пояснити, вважає, що дитину їй підмінили. Мабуть, баба – повитуха при пологах «не обкурила десь хати», «Не засвітила свічки» і їй підклали бісеня. Тож із перших днів свого народження Іванко потрапляє в атмосферу фантастичних народних вірувань, які його батьки успадкували від своїх, а ті – від давніших предків.

-Яким був Іван у дитинстві?

Автор зауважує: «Коли Іванові минуло сім літ, він уже дивився на світ інакше. Він знав вже багато... Знав, що на світі панує нечиста сила, що арідник (злий дух) править усім; що в лісах повно лісовиків, які пасуть там свою маржинку: оленів, зайців і серн, що там блукає веселий чугайстир, який зараз просить стрічного в танець та роздирає нявки, що живе в лісі голос сокири...

Вдома, в родині, Іван часто був свідком неспокою і горя. «За його пам'яті вже двічі коло їх хати трембітала трембіта, оповіщаючи горам і долам про смерть: раз, коли брата Олексу роздушило дерево в лісі, а вдруге коли браччік Василь, загинув у бійці з ворожим родом, посічений топірцями. Се була стара ворожнеча між їхнім родом і родом Гутенюків». Іванові ніхто про це не розповідав, але він відчував, як в родині кипіла злість на цей рід, і сам горів бажанням помститися, хапався за важку татову бартку.

-Як зустрілися Іван з Марічкою?

Коли одного разу родини верталися із храму, Іван став свідком бійки і батько був посічений барткою до смерті, сам кинувся теж в бійку, але був потолочений, біля возу він побачив дівчину, зірвав з неї кісники, розірвав сорочку, але дівчина зупинила його своїм лагідним голосом, розломила цукерку і пригостила хлопця, зупинила зло добрим вчинком. Все відбулося природно, так зав'язалася їхня дружба, про яку не знали їхні батьки. Так в його смуток влилась нова течійка, яка тягла його в гори, ліси і долини, де б він міг стріти Марічку, вони разом пасли ягнята, пізнавали навколишній світ природи, який їх оточував, природні явища ставали джерелом народження фантастичних образів.

-Що фантастичного чули, бачили діти?

Автор розповідає про переживання Івана й Марічки під час прогулянки:

«Так було тепло; самотньо і лячно у віковичній тиші, яку беріг ліс, що діти чули власне дихання. Але вухо уперто ловило і побільшало до найбільших розмірів усякий звук, що мусив жити в лісі, і їм часом здавалося, що вони чують чийсь хід потайний, глухе гупання барди, хекання втомлених грудей». Коли Іванкові, який пас корів у горах, привидівся щезник в оточенні цапів, автор зауважує, що як тільки жах пройшов, «щезник звинувся і пропав раптом у скелі, а цапи обернулись в коріння дерев, повалених вітром». Отже, в дитинстві для Іванка як і Марічки, «весь світ був як казка, повна чудес, таємнича, цікава й страшна».

- Як Іван і Марічка сприймали природу? Як зародилося їх кохання?

Іван і Марічка – справжні діти природи, яку вони сприймають, як живу істоту, чарівну і загадкову. Обоє вони щедро обдаровані люди. Їм властиве тонке відчуття стобарвної і стозвукової природи, щедрість сердець і доброта, любов до пісні і музики, здатність самим творити веселі і сумні співаночки. З дитячої дружби маленьких пастушків у пору юності Івана й Марічки розквітло їх ніжне і глибоке кохання, яке спалахнуло, як блискавка. Все було природним «відколи світ світом». Іван був стрункий, як смерека, міцний і вродливий легінь. Природа навчила його грати на флюярі, сопілці, передавати мелодією свою любов до Марічки.

-Як довго тривало їх щастя?

Але щастя їх тривало недовго. Треба було рятувати господарство, яке занепадало без батька, Іван був змушений піти у найми на полонину, це стало причиною їх розлучення. Він не знав, що більше не побачить свою Марічку, яка обіцяла його вірно чекати і виглядати.

Кожна важлива справа на полонині супроводжується ворожінням, ритуальними діями, що надають їй таємничості. Від цього і характер гуцула постає величним, загадковим, сповненим билинної сили.

-Які уявлення є ключовими для християнської релігії і своєрідно відображають моральні норми – добро і зло у повісті?

Уявлення про бога і чорта є ключовими для християнської релігії і своєрідно відображають моральні норми – добро і зло. М. Коцюбинського цікавить, як християнська мораль переломиться в свідомості гуцула – язичника, який поєднує божественне з природним, наділяючи природне живою, таємничою силою. Та особливий інтерес у письменника викликали народні уявлення про чорта. Арідник вигадав усю музику, лиш флюяру й трембіту – бог.

Визнання двох творчих начал – доброго і злого наклало відбиток на всі уявлення про світ у героїв в повісті. Так, із розповіді спузара Миколи Іван довідується, що світ створили бог і чорт, чорт – початок усякої культури: «Що є на світі – мудрощі, штудерація всяка, - то все від нього, від сатани». За богом визнається лише право передати всі ці «винаходи» людям: «А бог лише крав та давав людям».

Іван бачить божественне і в християнському богові, і в природі – сонці, вогні. І чорт – злий дух постає багатоліким - це і аридник, і щедник, і багато чого іншого. Їх треба задобрити на святий вечір, щоб зберегти маржинку, щоб не зазнати горя в житті.

Що сталося з Марічкою, поки Іван був на полонині?

Повернувшись з полонини він дізнається, що сталася біда. Його Марічка, виглядаючи його, брела річкою Черемош. Набігли сильні хвилі, збили її з ніг. Ніхто не міг допомогти дівчині, вона загинула випадково під час повені.

Що сталося з Іваном?

Смерть коханої погнала Івана з рідного краю. Шість років не було про нього чути. Лише на сьомий рік з'явився худий, зчорнілий. Горе природно робить свою справу.

Іван виглядав старшим своїх літ. Життя продовжується. Через рік він одружився на хазяйновитій багатій Палагні, яку не кохав, бо треба ж було газдувати. Іван «не був жадний до багатства – не на те гуцул живе на світі – саме плекання маржинки сповняло радістю серце». Він господарював і згадував Марічку, часто чув її голос.

Іван прагнув знайти сімейне щастя, не забував про сімейні свята, традиції. На святий вечір «кликав на тайну вечерю до себе всіх чорнокнижників», мольфарів, планетників всяких, вовків лісових та ведмедів». І коли вони не приходили, закликав, щоб вони ніколи не з'являлися, оберігали його оселю. Ожививши природу, людина намагалася домовитися з різними силами, захиститися від них.

-Що ви можете розповісти про Палагну?

Палагна, не відчувши кохання чоловіка, повела себе легковажно, зрадила Іванові з мольфаром Юрою, довершила трагедію серця Івана. Він не хотів бійки, помсти, бо розумів, що сам винен, що не зміг і не хотів дати щастя своїй дружині. Так проблема зради переплилася з проблемою провини.

- Що в цей час відбувається з Іваном?

Все більш Іван згадує Марічку, марить нею. Свідомість його двоїлась. То Марічка йому бачиться живою, і він дивується, що вона жива і водночас ніби мертва. І серце його сповнюється радістю на фоні суворой природи, яка віщує недобрий кінець:

Від самого початку кохання Івана та Марічки було трагічним. І не тому, що їм на перешкоді стояла давня ворожнеча родів, а тому, що воно було більшим і сильнішим за життя.

-Що сталося з головним героєм повісті?

«Поклик кохання і муки» породжує в його душі й ілюзії, і фантастичні образи, і врешті – решт призводить до того, що й Іван, як і Марічка, втративши пильність, гине від зіткнення з дикою гірською природою. Велика туга за щасливим минулим, душевний протест проти безрадісного животіння призводять Івана до загибелі.

Малюючи непереборну силу кохання, автор повісті шукає його джерела в таїнстві природи, таїнстві життя, таїнстві людської душі, яка зберігає у своїх глибинах весь віковий досвід аж до вірувань далеких предків.

Так поєднуються і смерть, і життя, і оптимізм людини, яка в цьому обряді показує свою зневагу до смерті. Тож повість закінчується оптимістично, утверджуючи тріумф життя над смертю.